

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра філософії та релігієзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи
та міжнародної діяльності

Наталія ВІННІКОВА

«*16*» *листопада* 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РЕЛІГІЯ І ПОЛІТИКА

для аспірантів

спеціальності 031 Релігієзнавство

освітнього рівня третього (освітньо-наукового)

освітньо-наукової програми «Релігієзнавство»

Київ – 2025

Розробник:

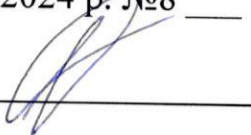
Ломачинська Ірина Миколаївна, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Викладач:

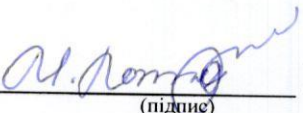
Ломачинська Ірина Миколаївна, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії та релігієзнавства

Протокол від 16 січня 2024 р. №8

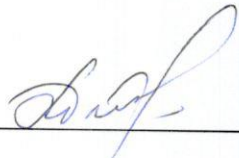
Завідувач кафедри Олександр ГОРБАНЬ

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-наукової програми
16.01. 2024 р.

Керівник освітньо-наукової програми Ірина ЛОМАЧИНСЬКА
(підпис)

Робочу програму перевірено

«16». 01. 2024 р.

Завідувач аспірантури, докторантури Ілона ТРИГУБ

Пролонговано:

на 2024/2025 н.р. (Горбань О.В.), «21» 01 2025 р., протокол № 9
підпис П.І.Б.

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» __ 20__ р., протокол № ____
підпис П.І.Б.

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» __ 20__ р., протокол № ____
підпис П.І.Б.

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» __ 20__ р., протокол № ____
підпис П.І.Б.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	вибіркова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	3 / 90	
Рік навчання	2	2
Семестр	4	4
Кількість змістових модулів з розподілом:	3	3
Обсяг кредитів	3	3
Обсяг годин, в тому числі:	90	90
Аудиторні	24	12
З них - консультаційні	24	12
Самостійна робота	48	72
Форма семестрового контролю	залік	залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – формування і систематизація у здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» знань щодо співвідношення понять «релігія» та «політика» крізь історичну призму та в контексті сучасного світогляду.

3. Результати навчання за дисципліною

Під час семінарських занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи аспіранти **набувають уміння та навички, формують фахові компетентності:**

- СК1. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру в сфері релігієзнавства, враховувати соціальні, етичні, економічні та правові аспекти при розв'язанні цих проблем, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень;
- СК2. Здатність аналізувати релігійні процеси та явища з позицій фундаментальних релігієзнавчих принципів і знань, класичних та новітніх дослідницьких підходів, а також на основі відповідних загальнонаукових методів;
- СК 3. Здатність планувати і виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері релігієзнавства та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у фахових наукових виданнях з релігієзнавства та суміжних галузей;
- СКУ9. Здатність досліджувати та аналізувати державно-конфесійні відносини як систему суспільних відносин, здійснювати моніторинг і аналіз внутрішньої та

міжнародної релігійної ситуації, розробляти інноваційні рекомендації стосовно підтримки в Україні міжконфесійної злагоди.

Програмні результати навчання:

- РН1. Мати передові концептуальні та методологічні знання з релігієзнавства і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напрямку, отримання нових знань та/або здійснення інновацій
- РН2. Планувати і виконувати емпіричні та/або теоретичні дослідження з релігієзнавства та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми;
- РН4. Розробляти моделі процесів і систем, ефективно використовувати їх для отримання нових знань та/або створення інноваційних продуктів у сфері релігієзнавства та з дотичних міждисциплінарних напрямів;
- РН11. Приймати ефективні та соціально відповідальні рішення з питань наукової, інноваційної та викладацької діяльності у сфері релігієзнавства;
- РНУ12. Прогнозувати наукову діяльність, аналізувати історичну динаміку та моделювати релігійні процеси і явища.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт			
		Аудиторна:			Самостійна
		Лекції	Семінари-	Модульний контроль	
Змістовий модуль I. Теоретичні засади аналізу співвідношення політики і релігії					
Тема перша. Релігія і політика як соціальні феномени	15	4	2	1	8
Тема друга. Політика і релігія як суспільні явища	15	4	2	1	8
Разом за змістовним модулем	30	8	4	2	16
Змістовий модуль II. Релігія і політика в ідеологічних доктринах світових релігій					
Тема третя. Релігія і політика в історії християнських церков	15	4	2	1	8
Тема четверта. Політичні засади становлення та розвитку ісламу	15	4	2	1	8
Разом за змістовним модулем	30	8	4	2	16
Змістовий модуль III. Взаємовідносини релігії і політики в контексті глобалізації					
Тема п'ята. Роль релігії в міжнародних конфліктах ХХІ	15	4	2	1	8
Тема шоста. Релігія і політика в сучасній Україні	15	4	2	1	8
Разом за змістовним модулем	30	8	4	2	16
Разом	90	24	12	6	48

Тематичний план для заочної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт			
		Аудиторна :			Самостійна
		Лекції	Семінари-	Модульний	
Змістовий модуль I. Теоретичні засади аналізу співвідношення політики і релігії					
Тема перша. Релігія і політика як соціальні феномени	15	1	1	1	12
Тема друга. Політика і релігія як суспільні явища	15	1	1	1	12
Разом за змістовним модулем	30	2	2	2	24
Змістовий модуль II. Релігія і політика в ідеологічних доктринах світових релігій					
Тема третя. Релігія і політика в історії християнських церков	15	1	1	1	12

<i>Тема четверта. Політичні засади становлення та розвитку ісламу</i>	15	1	1	1	12
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30	2	2	2	24
Змістовий модуль III. Взаємовідносини релігії і політики в контексті глобалізації					
<i>Тема п'ята. Роль релігії в міжнародних конфліктах XXI ст.</i>	15	1	1	1	12
<i>Тема шоста. Релігія і політика в сучасній Україні</i>	15	1	1	1	12
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30	2	2	2	24
Разом	90	6	6	6	72

5. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Теоретичні засади аналізу співвідношення політики і релігії

Тема перша. Релігія і політика як соціальні феномени

Соціокультурні виміри політики і релігії у науковій думці (М.Вебер, Е.Дюркгейм, О.Конт, В.Парето, Г.Спенсер). Становлення політології релігії як наукової дисципліни, її предмет дослідження та понятійне поле.

Методологія дослідження релігії та політичних процесів: спільне і відмінне.

Історичні засади становлення релігії і політики, особливості їх інституалізації. Феномен секуляризації і особливості його використання у владному протистоянні політичних і релігійних структур.

Специфіка взаємозв'язку релігійних і політичних явищ. Свобода совісті як базовий принцип громадянського суспільства. Особливості релігійної та політичної свідомості.

Основні поняття теми: «релігія», «політика», «секуляризація»

Тема друга. Політика і релігія як суспільні явища

Політика як форма релігійної діяльності. Соціальні, економічні та духовні чинники взаємозв'язку релігії і політики. Становлення релігійної та політичної практики.

Релігія та політика про джерела моральності людини. Особливості релігійної та світської моралі. Проблеми цілей і засобів у релігії та політиці.

Сутність, форми і вияви релігійного і політичного досвіду. Сакральне і профанне в історії людства.

Основні поняття теми: «сакральне», «профанне», «релігійна мораль», «світська мораль»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Релігія і політика в ідеологічних доктринах світових релігій

Тема третя. Релігія і політика в історії християнських церков

Ідея сакралізації влади у ідеологічній доктрині християнства. «Симфонія» Юстиніана і її вплив на формування владного принципу цезаропапізму у східному християнстві. Особливості співвідношення церкви і держави у Києворуській державі та Московському царстві. Сакралізація владного правління у Російській імперії та його відлуння у політиці сучасної росії.

Витоки ідеологічної доктрини папоцезаризму у Августина Аврелія та особливості її реалізації у середньовічній Європі. Соціальна доктрина католицької церкви і західноєвропейський політичний дискурс.

Взаємовідносини релігії і політики в духовній картині світу протестантських конфесій.

Основні поняття теми: «християнство», «цезаропапізм», «симфонія», «папоцезаризм», «сакралізація»

Тема четверта. Політичні засади становлення та розвитку ісламу

Ідейні засади теологічної доктрини ісламу.

Іслам і християнство: особливості протистояння у європейській історії.

Політична доктрина «ісламського світу» у сучасну глобалізовану епоху. «Політичний іслам» і іслам як релігія: спільне і відмінне. Вплив ісламу на політику сьогодення західноєвропейських країн.

Основні поняття теми: «теократія», «іслам», «джихад»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Взаємовідносини релігії і політики в контексті глобалізації

Тема п'ята. Роль релігії в міжнародних конфліктах XXI ст.

Поняття релігійного конфлікту, його сутнісний зміст.

Вплив релігії на політичні процеси сучасності. Релігія і демократичні, авторитарні й тоталітарні режими. Релігія у фашистському, комуністичному, теократичному, ліберально-демократичному суспільстві. Цілі, методи і засоби в політиці та релігії щодо панівних класів, особистості.

Політичне насильство і релігійні витоки ненасильства. Релігійний фанатизм і терпимість у вирішенні суспільних проблем сучасного світу. Загрози релігійних конфліктів в контексті сучасного релігійно-політичного життя України. Прогнози розвитку релігій в Україні в контексті релігійно-політичних процесів у світі.

Основні поняття теми: «релігійний конфлікт», «політичний конфлікт», «релігійний фанатизм»

Тема шоста. Релігія і політика в сучасній Україні

Місце й роль релігійних конфесій у діяльності й управлінні державою. Проблеми церковно-релігійного життя України в контексті релігійно-політичних процесів сьогодення. Ідея національної церкви та національної релігії в політичних процесах сучасної України.

Історичні аспекти розвитку свободи совісті як категорії права. Правове забезпечення свободи совісті в Україні. Сутність і багатоаспектність свободи совісті. Правові засади релігійного життя України. Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації»: його основні положення щодо прав релігійних громад та їх обов'язків. Вплив релігії на політику в контексті глобалізаційних небезпек сучасного буття України.

Основні поняття теми: «свобода совісті», «релігійна свобода», «національна церква», «національна релігія»

6. Контроль навчальних досягнень

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ з/п	Вид діяльності аспіранта	Макс. кількість балів за одиницю	Змістовний модуль 1		Змістовний модуль 2		Змістовний модуль 3	
			Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид
1	Відвідування лекцій	1	2	2	2	2	2	2
2	Відвідування семінарських занять	1	1	1	1	1	1	1
3	Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10	2	10
4	Робота на семінарських заняттях	10	2	20	2	20	2	20
5	Модульний контроль	25	1	25	1	25	1	25
7	Макс. кількість балів за видами поточного контролю (МБ)			58		58		58
	Разом: 174 бали							

Умовою зарахування проходження дисципліни «Релігія і політика» є отримання аспірантом не менше 100 балів за результатами всіх видів означених робіт.

7. Завдання для самостійної роботи

Завдання для самостійної роботи – творче есе на одну із запропонованих проблем до кожної з означених тем

Тема перша. Релігія і політика як соціальні феномени

- Релігійна теорія походження політики і держави
- Політична та релігійна міфологія: спільне і відмінне
- Сакральний зміст влади у практиці світових релігій
- Секуляризація як боротьба політичних і релігійних інститутів

Тема друга. Політика і релігія як суспільні явища

- Релігія як засіб ідеологічного впливу
- Релігія як чинник політичної інтеграції
- Моральні аспекти взаємозв'язку релігії і політики
- Релігійний і політичний фанатизм: спільне і відмінне

Тема третя. Релігія і політика в історії християнських церков

- Політичні аспекти владних відносин у християнстві
- Ідеологічні витоки цезаропапізму та його вплив на політичні процеси
- Ідеологія папоцезаризму в системі владних відносин Західної імперії
- Основні етапи секуляризації в Російській імперії
- Вплив релігійного лідерства на політичні процеси сучасності

Тема четверта. Політичні засади становлення та розвитку ісламу

- Теократичні держави сучасного світу
- Специфіка релігійного життя за зміни релігійних режимів: приклад ісламських країн
- Вплив ісламу на політичні процеси Західної Європи
- Релігійний фундаменталізм в сучасному глобалізованому світі

Тема п'ята. Роль релігії в міжнародних конфліктах ХХІ ст.

- Джерела виникнення релігійних конфліктів
- Релігійні чинники політичного насильства
- Небезпека релігійного фанатизму у сучасних політичних процесах
- Цілі і засоби в політиці та релігії: спільне і відмінне

Тема шоста. Релігія і політика в сучасній Україні

Нормативно-правове регулювання міжконфесійних відносин в Україні

- Роль релігійних організацій у становленні громадянського суспільства в Україні
- Політика і релігія в період радикальних суспільних викликів: межі взаємодії

7.1 Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю:

1. Соціокультурні виміри політики і релігії у науковій думці
2. Становлення політології релігії як наукової дисципліни
3. Методологія дослідження релігії та політичних процесів
4. Феномен секуляризації в релігійних процесах: історія і сучасність.

5. Свобода совісті як базовий принцип громадянського суспільства
6. Особливості релігійної та політичної свідомості
7. Соціальні, економічні та духовні чинники взаємозв'язку релігії і політики
8. Проблеми цілей і засобів у релігії та політиці
9. Сутність, форми і вияви релігійного і політичного досвіду
10. Цезаропапізм і папоцезаризм: порівняльна характеристика в історії християнських конфесій
11. Соціальна доктрина католицької церкви і західноєвропейський політичний дискурс
12. Іслам і християнство: особливості релігійно-політичного протистояння у європейській історії
13. Політична доктрина «ісламського світу» у сучасну глобалізовану епоху
14. Вплив релігії на демократичні, авторитарні й тоталітарні режими
15. Поняття релігійного конфлікту та його взаємовпливи з політичними процесами сучасності
16. Релігійний фанатизм і терпимість у вирішенні суспільних проблем сучасного світу
17. Проблеми церковно-релігійного життя України в контексті релігійно-політичних процесів сьогодення
18. Ідея національної церкви та національної релігії в політичних процесах сучасної України
19. Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації»: його основні положення щодо прав релігійних громад та їх обов'язків
20. Сутність і багатоаспектність свободи совісті в контексті викликів буття українського суспільства

Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100	Відмінно — відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89	Дуже добре - достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81	Добре - в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74	Задовільно - посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68	Достатньо - мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання - незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу - досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

8. Рекомендовані джерела

1. Академічне релігієзнавство / За наук. ред. А. Колодного. Київ, 2000. 864 с.
2. Бучма О. Становлення політології релігії як галузі академічного релігієзнавства. *Наукові записки*. Вип.36. С.82 - 90
3. Войналович В. А. Релігійний чинник етнополітичних процесів на Донбасі: історія і сучасність: [монографія]. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2014. 300 с.
4. Головатий М. Ф. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Політика і релігія” (для бакалаврів). Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2014. 23 с.
5. Дроздов , В. Державна політика України в релігійній сфері у 2014-2021 рр. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2022. (57). С. 51-60.
6. Євдокимова Т.В. Взаємовідносини політики і релігії в соціокультурному просторі(соціально-філософський аналіз): автореф. дис. канд філос. н. Київ, 2002. 16 с.
7. Ломачинська І.М. Релігійне лідерство в духовному вимірі християнської традиції: монографія. Київ: Університет" Україна, 2008. 286 с.
8. Ломачинська І.М. Психологія масової свідомості у християнському релігійному лідерстві *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. 2019. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія (40). С. 9-17
9. Ломачинська І.М. Роль релігійних організацій як лідерів суспільної думки в російсько-українській інформаційній війні. *Медіапростір: Літературно-філософський альманах*. Тернопіль, 2015. С.20-26
10. Лубський В. І., Лубська М.В. Мусульманське право в ісламській традиції (історико-релігієзнавчий аналіз): [монографія]. Черкаси : Брама, 2004. 207 с.
11. Масовець В.П. Роль релігійного фактору у світовій політиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 13 -14. С.94 - 99
12. Палінчак М.М., Кучарчик Р., Стебляк Д. Релігійний фактор у міжнародних відносинах. *Регіональні студії*, 2019. № 18. С.62 – 66
13. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
14. Свідло М. С., Пугачова Т. В. Навчальна програма дисципліни “Політика і релігія” (для бакалаврів, спеціалістів). Київ: МАУП, 2005. 14 с.
15. Свобода релігії чи переконань та безпека: Посібник із питань політики. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/a/538080.pdf>
16. Семчинський К. В. Війна і мир у християнстві та ісламі. - К. : Міленіум, 2007. - 164 с.
17. Титаренко В.В., Горкуша О.В Релігієзнавство. Посібник для студентів вищих навчальних закладів денної, заочної та дистанційної форм навчання / Титаренко В.В., д.філос.н., доц., Горкуша О.В., к.філос.н. Київ: КУБГ, 2021. 139 с.
18. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). Київ: Криниця, 1999. 324 с.

ДОДАТОК
до робочої програми навчальної дисципліни
«Релігія і політика»

Плани семінарських занять:

Семінар 1.

Тема: Релігія і політика як соціальні феномени

План заняття:

I. Обговорення теоретичних питань

1. Основні напрями дослідження взаємозв'язку релігії і політики у світовій та українській науковій думці
2. Політика і релігія як диференційовані форми соціокультурної реальності
3. Особливості становлення держави і церкви як суспільних інститутів
4. Свобода совісті як вагомий чинники громадянського суспільства

II. Проблемна дискусія.

Семінар 2.

Тема: Політика і релігія як суспільні явища

План заняття:

I. Обговорення теоретичних питань

1. Релігія як засіб ідеологічного впливу
2. Релігія як чинник політичної інтеграції
3. Моральні аспекти взаємозв'язку релігії і політики
4. Релігійний і політичний фанатизм: спільне і відміне

II. Проблемна дискусія.

Семінар 3.

Тема: Релігія і політика в історії християнських церков

План заняття:

I. Обговорення теоретичних питань

1. Ідеологічне обґрунтування владних відносин у християнстві
2. Релігія і політика у православних конфесіях: український та російський досвід
3. Взаємовплив релігії і політики в католицькій картині світу
4. Особливості взаємозв'язку релігії і політики у протестантизмі

II. Проблемна дискусія.

Семінар 4.

Тема: Політичні засади становлення та розвитку ісламу

План заняття:

I. Обговорення теоретичних питань

1. Становлення теологічної доктрини ісламу
2. Теократичні держави сучасного світу
3. Специфіка релігійного життя за зміни релігійних режимів: приклад ісламських країн
4. Ісламський фундаменталізм у сучасних політичних процесах

II. Проблемна дискусія.

Семінар 5.

Тема: Роль релігії в міжнародних конфліктах ХХІ ст.

План заняття:

І. Обговорення теоретичних питань

1. Сутність релігійного конфлікту, його витоки та політична зумовленість
2. Історичні засади впливу релігії на формування ідеології тоталітарних режимів
3. Цілі та засоби в політиці і релігії: спільне і відмінне
4. Релігійний фанатизм та віротерпимість у політичних процесах сьогодення

II. Проблемна дискусія.

Семінар 6.

Тема: Релігія і політика в сучасній Україні

План заняття:

I. Обговорення теоретичних питань

1. Нормативно-правове регулювання міжконфесійних відносин в Україні
2. Роль релігійних організацій у становленні громадянського суспільства в Україні
3. Політика і релігія в період радикальних суспільних викликів: межі взаємодії.

II. Проблемна дискусія.